

Från folkskollärarna till Lärarförbundet 1880-1991

Författare:

Lärarnas historia

Lärarna var bland de första tjänstemannagrupper som organiserade sig. Sveriges allmänna folkskollärareförening (SAF) bildades 1880. Det var vid denna tid inte bara den första, utan också den största lärarorganisationen och hade ett år efter starten drygt 2 000 medlemmar. I SAF fanns inte bara folkskollärare och folkskollärarinnor utan även andra lärare inom folk- och småskolan kunde ansluta sig individuellt som t. ex. småskollärare och småskollärarinnor och övningslärare – men snart nog bildade dessa grupper egna organisationer.

Det fanns många skäl för att ena dåtidens folk- och småskollärare i en samlad organisation: Lärarna saknade inflytande på den lokala nivån. Det fanns ingen central organisation för folkskolan och cheferna rekryterades ur läroverkslärar-leden. Arbetet försvårades av undermåliga lokaler och för stora elevgrupper, ambulerande skolor och svårigheter för barnen att delta i undervisningen. Lärarnas egen utbildning var bristfällig. Villkoren var usla – en folkskollärarlön på 1850-talet understeg lönen för en dräng. Pensionen för småskollärare var obefintlig och de kunde entledigas på godtyckliga grunder. Tanken att forma en skola som skulle vara gemensam för alla samhällsklasser (bottenskolan) krävde förespråkare och stöd i en organisation på riksplånet.

Folkskollärarna mötte dock motstånd i sina försök att bilda organisationer. Stockholms folkskollärareförening som hade bildats 1850 för manliga folkskollärare fick problem på 1870-talet när stadens skolinspektör kom över ett föreningsprotokoll där han fick läsa ”förskräckliga ting, som tydde på opposition och självständighetskänsla”. Medlemmarna trakasserades och föreningens sekreterare vågade inte fortsätta sin anställning och tvingades ta arbete som stadsbud.

Teckningslärarna var bland de första

Svenska teckningsläraresällskapet och Svenska gymnastikläraresällskapet bildades 1884. Svenska musikläraresällskapet hade bildats 1903, Svenska Skolkökslärarinnornas förening 1906, Sveriges slöjdläraryrkesförening 1910, Slöjdlärarnas riksförbund 1916 och Svenska Fröbelförbundet som organiserade barnträdgårdslärarinnorna bildades 1918.

Det huvudsakliga syftet med teckningsläraresällskapet var att ”verka för teckningsämnet höjande och utbildning. Vid musiklärarnas bildande behandlades vid det första mötet både pedagogiska och rent fackliga frågor. Även om inte rent fackliga frågor ingick i ändamålsparagraferna betydde inte detta att verksamheten saknade facklig inriktning. En inte oviktig anledning till att detta inte klart framgick i ändamålsparagraferna var att man inte vill skrämja bort tilltänkta medlemmar ur

tjänstemannaleden. Hos medlemmarna kunde det finnas tveksamhet till de metoder och politiska målsättningar som präglade den framväxande arbetarrörelsen. En annan anledning var säkert att man inte i onödan ville utmana makthavarna.

Orsak till organisering

Anledningen till bildandet av de flesta lärarorganisationerna var säkert trots allt missnöje med rådande villkor, samtidigt som de pedagogiska och utbildningspolitiska frågorna fanns med som ett gemensamt intresse. Organisationerna fick därmed den samlade expertis som gjorde det möjligt för lärarna att genom sina organisationer aktivt påverka de utbildningspolitiska reformer som alltsedan folkskolans och läroverkens bildande fortgått och fortgår än i dag.

Manliga och kvinnliga löner splittrade lärarna

SAF bestod inte många år som ett förbund för folkskollärare och folkskollärarinnor. 1906 beslutade Riksdagen om olika löner för manliga och kvinnliga folkskollärare. Detta ledde till att de kvinnliga folkskollärarinnorna bröt sig ur SAF och bildade en egen organisation – Sveriges folkskolläraryrkesförbund. Så gjorde även småskollärarinnorna som bildade egen organisation 1918. 1920 bildade de manliga lärarna Sveriges folkskolläraryrkesförbund, främst på grund av missnöje med SAF:s bristande fackliga inriktning. SAF blev därefter främst ett pedagogiskt forum för folk- och småskollärare. Föreningen försvagades dock vid 1940-talets början och omvandlades år 1946 till en federation utan fackliga funktioner. 1967 ombildades federationen (F)SAF till en stiftelse som idag har till uppgift att förvalta och vårda tillgångarna och fördela avkastningen i enlighet med de ingående fondernas stadgar. En av föreningens stadgade uppgifter är att ge ut en pedagogisk skriftserie.

Nya föreningar

Utbyggnaden av yrkes-, fack-, verkstads- och handelsskolor under den första hälften av 1900-talet ledde till bildandet av flera föreningar för yrkes- och facklärare liksom utbyggnaden av arbetsstugorna som var föregångarna till fritidshemmen.

När Svenska Fröbelförbundet bildades 1918 fanns sammanlagt 25 barntädgårdar och samhällets intresse för barntädgårdar och daghem var i princip obefintligt fram till 30-talet då bl.a. makarna Myrdals debattbok ”Kris i befolkningsfrågan” visade på behovet av en ökad satsning på omsorg om de små barnen. Fröbelförbundet verkade på olika sätt för en utbyggnad och samhällsansvar för småbarnsinstitutionerna och för de seminarier som utbildade ”småbarnsfostrarinnor”. Men det var först i och med behovet av kvinnlig arbetskraft under och efter andra världskriget och den sociala utveckling som skedde i och med kvinnornas inträde på arbetsmarknaden där också medvetandet om barns behov och rättigheter växte, som den utbyggnad inom förskoleområdet som pågått sedan dess tog riktig fart. Med denna utveckling växte också kåren av förskollärare och fritidspedagoger som utgjorde två av de riksföreningar som 1948 bildade den federation som sedermera blev Svenska fackläraryrkesförbundet

Manliga och kvinnliga lärare enade efter många år

Det skulle ta nästan 50 år innan de manliga och kvinnliga folk- och småskollärarna på nytt slog sig samman i en enhetlig organisation. Under efterkrigstiden förändrades förhållandet radikalt till det bättre mellan folkskolläraernas organisationer. 1937 kom beslutet om lika lön för manliga och kvinnliga folkskollärare och motsättningarna mellan de manliga och kvinnliga folkskolläraryrkesförbunden ersattes av samarbete. År 1963 inleddes det samarbete mellan förbunden som 1967 resulterade i det sammanslagna förbundet Sveriges Lärarförbund (SL) dit även småskollärarna anslutit sig och som då hade drygt 42 000 medlemmar och var Sveriges största lärarförbund. Utbyggnaden av grundskolan med ökande elevkullar ledde till en snabb medlemstillväxt och SL hade 1971 drygt 50 000 medlemmar. 1991 bildade Sveriges Lärarförbund och Svenska Facklärarförbundet Lärarförbundet.

Facklärarna

Det federativa Svenska Facklärarförbundet hade 1975 32 000 medlemmar i 23 riksföreningar. 1982 var medlemsantalet 80 000 och vid tidpunkten för samgåendet med Sveriges Lärarförbund 1991 hade SFL 110 000 medlemmar.

Den snabba tillväxten berodde i huvudsak på satsningen på en förskola för alla barn, men också på utbyggnaden av gymnasieskolan, fritidshemmen, arbetsmarknadsutbildningen och den kommunala musikskolan. En annan orsak var också de ökande barnkullarna under delar av denna period.

1975 fanns följande lärarföreningar som medlemmar i federationen:

- Föreningen Sveriges Blindlärare (FSB)
- Föreningen Sveriges Vävlärare (FSV)
- Gymnastiklärarnas Riksförening (GR)
- Hushållslärarnas Riksförening (HLR)
- Konstfackskolans Lärarförening och Sällskap (KFLS)
- Konstindustriskolans Lärarförening (KHL)
- Kungl. Konsthögskolans Lärarförening (KHL)
- Lärarföreningen vid Musikhögskolan i Göteborg (LMG)
- Lärarföreningen vid Musikhögskolan i Stockholm (LMS)
- Riksförbundet Sveriges Musikpedagoger (RSM)
- Lärarföreningen för Invandrarundervisning (LFI)
- Riksföreningen för lärare i ekonomiska och tekniska ämnen (REI)

- Riksföreningen för Slöjd- och Textillärare (RST)
- Skol- och Utbildningsledarnas Riksförening (SUR)
- Statens Scenskolors Lärarförening (SLF)
- Svenska Barnavårdslärares Förening (SBF)
- Svenska Danspedagogförbundet (SDF)
- Svenska Särskolornas Lärarförening (SSL)
- Sveriges Fritidspedagogers Riksförbund (SFF)
- Sveriges Förskollärares Riksförbund (SFR)
- Teckningslärarnas Riksförbund (TR)
- Yrkesutbildningens Lärarförening (YL)

Federationen blir förbund

1977 ombildades federationen till ett enhetligt förbund med direkt individuellt medlemskap för lärarna i förbundet. Dessförinnan hade lokalavdelningar av SFL bildats för att kunna uppträda enhetligt i kontakter med de lokala arbetsgivarna. Det var de nya arbetsrättsliga lagarna – framförallt Medbestämmandelagen, som gjorde det nödvändigt för SFL att vara en samlad part i kommunerna, något som de övriga lärarorganisationerna, Sveriges Lärarförbund, Lärarnas Riksförbund redan var.

Samgående till slut

Efter 17 års utredande och rådslag inom de båda organisationerna togs 1988 beslutet om samgående och 1991 bildade de båda förbunden Lärarförbundet med 160 000 aktiva medlemmar i alla skolformer– Nordens största lärarorganisation och ett av världens mest representativa lärarförbund. Ledningen i Lärarnas Riksförbund hade under remissarbetet 1987 inför kongressbesluten i SL och SFL om samgående förordat att även LR skulle ingå i en ny enad lärarorganisation. Denna uppfattning delades dock inte av en majoritet av LR:s kongressombud 1987 som även mot sin förbundsstyrelse röstade för att LR skulle börja rekrytera klasslärare. Dessa båda beslut försvårade under flera år samarbetet mellan förbunden.

Vid samgåendet upphörde riksföreningarna som tidigare funnits i Svenska facklärarförbundet. De ersattes av ämnesråd och skolformsnämnder. Denna omvandling skedde inte utan protester från de tidigare föreningarna – bl.a från företrädare för förskollärarna. En fristående organisation för yrkesfrågor för dessa bildades utanför Lärarförbundet – Sveriges Förskollärares Yrkesförening.

Artikeln har skrivits för webbplatsen Lärarnas historia och publicerades i mars 2010. För källreferens ange: Författare, Artikeltitel, www.lararnashistoria.se, 2010.